

*Дзюба І. В.,**кандидат юридичних наук**Дніпровського державного університету внутрішніх справ**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3372-043X>*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Присвячена аналізу особливостей організації гуманітарної та волонтерської діяльності в територіальних громадах в умовах воєнного стану. Розглянуто значення децентралізації як засобу підвищення ефективності реагування на кризові виклики, підкреслено роль місцевого самоврядування у координації допомоги, мобілізації ресурсів і забезпеченні життєдіяльності населення. Визначено основні проблеми з якими зіштовхуються територіальні громади під час воєнного стану, що зумовлюють складнощі щодо реалізації гуманітарних ініціатив, зокрема нестачу ресурсів, кадрових можливостей та інституційної спроможності. Проаналізовано правові засади волонтерської діяльності, її ключові принципи та етапи організації. Обґрунтовано необхідність міжвідомчої взаємодії й партнерства з громадськими та міжнародними організаціями для підвищення результативності гуманітарної роботи.

Ключові слова: територіальні громади, гуманітарна діяльність, волонтерство, децентралізація, воєнний стан.

Постановка проблеми. Процес децентралізації місцевого самоврядування є неминучим наслідком прагнення держави підвищити ефективність управління, зміцнити спроможність територіальних громад реалізовувати напрямки їх діяльності та забезпечити їхню стійкість до внутрішніх і зовнішніх викликів. В умовах воєнного стану це набуває особливої актуальності, адже саме децентралізована система дозволяє оперативно реагувати на потреби населення, оптимізувати використання ресурсів та мобілізувати локальні ініціативи для підтримки обороноздатності й гуманітарної сфери. Через передачу повноважень і відповідальності на місця, громади стають здатними швидше ухвалювати рішення, організовувати волонтерські та соціальні проекти, координувати допомогу, а також забезпечувати життєдіяльність територій, що зазнають впливу воєнних дій.

У цьому контексті слід звернути увагу на організацію гуманітарної та волонтерської діяльності останніх, що відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної стабільності, особливо у кризовий період. Територіальні громади як основні адміністративно-територіальні одиниці забезпечують реалізацію ініціатив, спрямованих на підтримку населення, що опинилося у складних життєвих обставинах. Ефективна організація такої діяльності передбачає чітке планування, координацію ресурсів та залучення широкого кола учасників, включаючи місцеві органи влади, громадські організації та підприємницькі структури.

На протигагу цьому, залишається актуальною проблема недостатнього забезпечення їх гуманітарної та волонтерської діяльності. Відсутність чітко визначених технологій, моделей

і алгоритмів її впровадження ускладнює системну організацію роботи, що особливо помітно в умовах воєнного стану, коли швидкість та ефективність рішень мають вирішальне значення. Важливою характеристикою такого підходу є тісна взаємодія місцевої влади та жителів громади, які разом ухвалюють рішення з метою покращення умов життя, підвищення рівня безпеки та розвитку території, що перебуває в стані постійних ризиків.

Аналіз останніх досліджень. Досліджуване нами питання було предметом значної кількості науковців, серед яких слід виокремити наступних: Безпалько О. В., Єрмоленко А. Б., Козубовська І. В., Козубовський Р. В., Купенко О. В., Купрієнко С. А., Литвиненко І. С., Лях Т.Л., Мазій І. В., Петренко І. В., Свида Т. О., Семигіна Т. В., Сидорук І. І., Сірко В. С., Шевчук Б. М. та інші.

Метою написання статті є визначення ключових особливостей організації гуманітарної та волонтерської діяльності у територіальних громадах під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах суспільного розвитку волонтерська діяльність набуває особливого значення як одна з ключових форм громадської активності та соціальної взаємодії. Вона поєднує в собі прагнення людей до взаємопідтримки, участі у вирішенні суспільно важливих питань, зміцнення солідарності та активізації громадянського суспільства. Волонтерство є інструментом консолідації громади, адже сприяє формуванню довіри між її членами, розширенню можливостей самореалізації громадян та розвитку культури відповідальності за спільний добробут.

В умовах воєнного стану значення волонтерської діяльності зростає ще більше, оскільки саме вона часто стає першою реакцією на потреби людей, що опинилися в кризових обставинах. Волонтери забезпечують оперативну підтримку постраждалим, координують гуманітарні ініціативи, сприяють зміцненню обороноздатності та допомагають підтримувати життєдіяльність місцевих спільнот. Завдяки гнучкості, швидкості реагування та здатності до самоорганізації волонтерські мережі становлять важливий ресурс громад у період нестабільності.

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» (далі – Закон), волонтерство визначається як «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [6]. Це визначення підкреслює базові характеристики волонтерської роботи, що формує правові й етичні засади

реалізації відповідних ініціатив. Саме завдяки такому підходу волонтерство розглядається не лише як форма допомоги, а як важливий механізм розвитку громади та підвищення її спроможності реагувати на виклики різного масштабу.

У межах законодавчого визначення цього поняття наголошується на неприбутковості такої діяльності та її спрямуванні на суспільне благо, що підкреслює важливість волонтерства у формуванні активного, відповідального та згуртованого громадянського суспільства. Водночас у сучасних реаліях воєнного стану одним із головних завдань є створення структурованої системи реагування на потреби громади. Така система повинна охоплювати як довгострокові стратегії, так і оперативні механізми для реагування на надзвичайні ситуації. Важливу роль відіграє формування волонтерських центрів, які забезпечують координацію діяльності добровольців та сприяють підвищенню ефективності надання допомоги.

Для ефективної організації волонтерської діяльності в межах територіальної громади важливо розуміти різновиди волонтерських організацій та їхні можливості. Потрібно з'ясувати, чим саме може займатися кожна група, у яких напрямках вона має компетентність, на які завдання готова спрямувати свої зусилля та на який період може бути залучена. Сукупність цих чинників визначає результативність волонтерської роботи та впливає на кінцеві результати діяльності.

Як зазначає Мартинюк Я. В. для ефективної організації волонтерської діяльності в умовах громади потрібно розуміти та знати не лише завдання, а й напрями роботи в громаді [5, с. 40]. Зокрема, це передбачено у межах ч. 3 ст. 1 Закону де серед таких напрямків з урахуванням тематики нашого дослідження ми пропонуємо виокремити наступні:

- надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам [6];

- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України [6];

- надання волонтерської допомоги для подолання наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації [6];

- утвердження української національної та громадянської ідентичності [6];

- надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також для післявоєнного відновлення і розвитку України [6];

- надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України [6];

- надання волонтерської допомоги за іншими напрямами, не забороненими законодавством [6].

З урахування такого розширеного переліку одним із ключових чинників у процесі визначення проблем та потреб будь-якої громади є оцінка її спроможності. Йдеться про здатність громади самостійно розв'язувати нагальні питання, ефективно використовувати наявні ресурси, реагувати на виклики та забезпечувати сталий розвиток. Рівень спроможності впливає на те, які проблеми є пріоритетними, які потребують зовнішньої підтримки, а які громада може вирішити власними силами. Саме тому аналіз спроможності виступає фундаментальною передумовою для планування подальших дій і формування дієвих стратегій розвитку [2, с. 167].

У багатьох територіальних громадах виникають труднощі з реалізацією власних повноважень, хоча формально вони й мають право самостійно розв'язувати місцеві питання. Основою цих проблем є обмежені фінансові та матеріальні ресурси, нестача кваліфікованих кадрів, слабка або зруйнована інфраструктура та недостатня залученість жителів до громадського життя. Усе це істотно ускладнює ефективне управління та гальмує розвиток.

Разом із тим кожна громада має свою специфіку і, відповідно, різні пріоритети та напрями діяльності. Приміські громади зазвичай направлені до інтеграції з великими містами; рекреаційні громади формують свої стратегії навколо туризму; прикордонні – зосереджуються на питаннях міграції та контролю руху населення; громади поблизу районів бойових дій вимушені тісно співпрацювати з військовими структурами та реагувати на безпекові ризики.

Не дивлячись на різні умови функціонування територіальних громад, проблеми з якими вони зіштовхуються є досить однотипними. Зокрема, нестача фінансових ресурсів, руйнування інфраструктури, скорочення трудових ресурсів, недостатня інституційна спроможність органів місцевого самоврядування, обмежений доступ до інвестицій, низький рівень цифровізації, проблеми з наданням якісних публічних послуг, соціальна нерівність, а також зростання потреб у сфері безпеки та гуманітарної підтримки [1, с. 11].

У цьому контексті співпраця між територіальними громадами, неурядовими організаціями та міжнародними інституціями відіграє ключову роль у розвитку гуманітарних ініціатив. Такі партнери здатні забезпечити територіальні громади додатковими ресурсами, спеціальними знаннями та професійною підтримкою, що значно підсилює ефективність реалізації гуманітарних програм.

При цьому, гуманітарна допомога та волонтерська діяльність у межах територіальних громад характеризуються низкою особливостей, які визначають якість і результативність їх роботи. Однією з ключових характеристик є чітка орієнтованість

на локальний контекст: усі заходи ґрунтуються на глибокому аналізі умов, у яких функціонує конкретна громада. Це дає змогу врахувати індивідуальні потреби населення та адаптувати діяльність до реальних викликів. Важливою характеристикою є й оперативність – здатність швидко перебудовувати роботу відповідно до нових обставин, особливо коли йдеться про кризові чи надзвичайні ситуації.

Процес організації гуманітарних та волонтерських заходів проходить через кілька послідовних етапів. На підготовчому етапі здійснюється оцінка потреб громади, формується команда виконавців, визначаються ключові напрями роботи та ресурси, необхідні для їх реалізації. Наступний, організаційний етап, охоплює створення центрів волонтерської підтримки, проведення навчальних заходів, набір волонтерів, а також акумулювання матеріальних і фінансових ресурсів. Операційний етап передбачає активну реалізацію програм: постачання допомоги, проведення соціальних акцій, підтримку вразливих груп, а також моніторинг проміжних результатів і корекцію дій у разі змін ситуації. Завершальним етапом є підбиття підсумків, оцінка ефективності, аналіз досягнутих результатів і формування планів для подальших гуманітарних та волонтерських ініціатив [3, с. 94–96].

Основна мета гуманітарної роботи полягає у забезпеченні найнеобхідніших потреб населення, наданні підтримки соціально вразливим групам, а також у стимулюванні активності мешканців у житті громади. Важливо також проводити просвітницькі заходи, тобто проведення інформаційних кампаній і освітніх заходів, що сприяють формуванню відповідального й компетентного суспільства.

Фундаментальні принципи, на яких ґрунтується гуманітарна та волонтерська діяльність, передбачають добровільність участі, відкритість у ухваленні рішень та нейтральне ставлення до всіх отримувачів допомоги. Волонтери діють на власний вибір, їхня робота є підзвітною громаді та здійснюється без дискримінації за будь-якими ознаками. Водночас обов'язковою умовою є дотримання поваги до людської гідності кожного, хто потребує підтримки, адже це створює основу довіри та сприяє розвитку партнерських відносин усередині громади.

У контексті нашого дослідження важливо підкреслити позицію Лях Т.Л., Спіріна Т. П. та Лехолетова М. М., які наголошують на тому, що ефективна організація волонтерської діяльності потребує чіткого алгоритму міжвідомчої взаємодії. Значні результати можливі лише за умови об'єднання зусиль різних структур, їхньої взаємної підтримки та спрямованості на допомогу місцевому населенню. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати роботу, а й підвищити її результативність, особливо у громадах з обмеженими ресурсами [4, с. 179].

Волонтерська діяльність ґрунтується на кількох ключових принципах, які забезпечують її ефективність і соціальну значущість. По-перше, це добровільність: участь у проєктах має бути повністю свідомим вибором, без примусу чи тиску. По-друге, принцип прозорості передбачає відкритість у використанні ресурсів, чітке інформування громади про всі етапи діяльності та підзвітність організаторів. Це формує довіру до ініціативи та мотивує інших до залучення. По-третє, нейтральність гарантує, що допомога надається всім, хто її потребує, без дискримінації за соціальним статусом, віком, етнічною чи іншими ознаками [7, с. 125-126].

Поєднуючи ці підходи, можна виділити три взаємопов'язані аспекти ефективної волонтерської роботи.

1. Планування та організація: визначення потреб громади, формування команд, координація між установами та організаціями.

2. Реалізація програм: безпосереднє надання допомоги, соціальна підтримка вразливих категорій населення, освітні та інформаційні заходи.

3. Контроль та аналіз: моніторинг використання ресурсів, оцінка результатів і внесення коректив у діяльність для підвищення її ефективності.

Тобто, організація волонтерства у межах територіальних громадах не обмежується лише наданням допомоги, а включає комплексну систему взаємодії між місцевими мешканцями, волонтерами та партнерами. Вона поєднує стратегічне планування, оперативну гнучкість, дотримання принципів прозорості, добровільності та нейтральності, а також міжвідомчу координацію. Це дозволяє досягати реальних результатів, підтримувати соціальну згуртованість і формувати довгострокові стратегії розвитку громади.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що гуманітарна та волонтерська діяльність є невід'ємним елементом соціального життя територіальних громад. Вона виконує не лише функцію надання допомоги у складних ситуаціях, а й сприяє формуванню стійкого та згуртованого суспільства, здатного ефективно реагувати на сучасні виклики та планувати розвиток на майбутнє. Ефективність такої діяльності значною мірою залежить від координації зусиль органів влади, місцевих ініціатив, громадських організацій та самих мешканців. Саме через таку системну та скоординовану діяльність громада набуває здатності до саморозвитку, адаптується до змін і створює умови для тривалого та гармонійного розвитку своїх мешканців.

Література:

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ : Держ. ін-т сімей. та молодіж. політики. 2022. 240 с.
2. Дзюба І.В. Окремі питання визначення правових форм діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні. *Юридична наука*. 2020. №7. С. 166–171.
3. Звонар В. П., Головка Л. В. Взаємодія форм соціального капіталу у структурі мереж громадянського суспільства: управлінський аспект. *Статистика України*. 2023. № 1. С. 92–102.
4. Лях Т. Л., Спіріна Т. П., Лехолетова М. М. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота* / ред. О. Бартош. Ужгород, 2022. С. 178–181. DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.178–181
5. Мартинюк, Я. В. (2021). Організація волонтерської діяльності в умовах територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 38–43. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.6>
6. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
7. Сірко В.С. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. Вип. 2. С. 124–129.

Dzyuba I. Features of organization of humanitarian and volunteer activities in territorial communities during martial state

Summary. The article is devoted to a thorough analysis of the organization of humanitarian and volunteer activities in

local communities in Ukraine under martial law and the current challenges caused by armed aggression. The authors emphasize that the process of decentralization of local self-government significantly strengthens the ability of communities to respond quickly to the needs of the population, ensure the functioning of territories, and mobilize resources and local initiatives. Particular attention is paid to the fact that it is during periods of military action that the role of humanitarian and volunteer structures increases significantly, as they become one of the main mechanisms for maintaining social stability and increasing the resilience of communities to crisis situations. The article outlines the legal basis for volunteer activities, emphasizing their social orientation, voluntary nature, and non-profit status. It provides a detailed analysis of the areas of volunteer assistance, in particular support for victims of hostilities, assistance to internally displaced persons, participation in ensuring the state's defense capability, overcoming the consequences of armed aggression,

and supporting post-war recovery. It is noted that effective organization of activities requires the formation of a structured response system, the creation of volunteer centers, and the establishment of communication and interaction between local authorities, public organizations, and community residents. It has been determined that despite the different types and conditions of functioning of communities, they face similar challenges: a shortage of resources, destruction of infrastructure, a lack of personnel, a low level of digitalization, and the need to expand social support. The article reveals a step-by-step algorithm for organizing humanitarian and volunteer activities—from needs assessment and planning to program implementation, monitoring results, and forming promising strategies. The importance of the key principles of volunteering is emphasized: voluntariness, transparency, neutrality, respect for human dignity, and responsibility to the community.

Key words: territorial communities, humanitarian activities, volunteering, decentralization, martial law.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла 22.10.2025
Статтю прийнято 12.11.2025
Стаття опублікована 10.12.2025